

СИНТАКСИЧКА ВООБИЧАЕНОСТ ИЛИ СИНТАКСИЧКА РЕТКОСТ ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК: УДВОЈУВАЊЕ НА ПРЕДЛОЗИТЕ

AVGUSTINA HAJDIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 808.66- 2:808.66-56
Pregledni članak
Review

Primljeno : 1992-07-08
Received :

Во статијата, преку избрани примери од расказите на извесен број современи македонски писатели (Б. Варошлија, Б. Иванов, Б. Павловски, М. Неделкоски, Ж. Чинго и др.) како и од македонскиот превод на *Новиот завет* се прави обид, откако се разгледуваат *простите*, *сложените* и *удвоените* предлози, да се одговори на прашањето поставено во нејзиниот наслов: дали е вообичаено или, напротив, ретко во современиот македонски јазик да се употребуваат *удвоените* предлози? Посебно внимание е посветено на разликата меѓу *сложените* и *удвоените* предлози кои честопати се сметаат како една и иста појава што никако не е точно.

Како заклучок изнесена е констатацијата дека оваа синтаксичка појава (која е присутна во современиот македонски јазик, но не толку често за да се смета за вообичаена, а сепак не толку ретко за да се смета за ретка, исклучителна) треба да се употребува секогаш кога за тоа постои можност, зашто во тој случај и изразот станува прецизен, доизречен, македонски звучен.

1. Во современиот македонски јазик постојат следниве зборовни групи:

I. Полнозначни зборови: *именка, придавка, број, замена, глагол, прилог;*

II. Службени зборови: *предлог, сврзник, частица;*

III. Модални зборови;

IV. Извик

Она што претставува предмет на интерес во статијата што следи се *предлозите* кои, според горенаведената класификација, спаѓаат во групата на *службените зборови*. Како такви, се чини дека и не го привлекуваат премногу вниманието на себе. Предлози како предлози...! Што би било толку интересно во врска со нив па да се напише и цела статија за тоа? И кога помислуваме дека такво нешто не постои, сложувајќи се со дефиницијата дека *предлозите* се "службени зборови што ги изразуваат односите меѓу именските зборови во реченицата и односите

21. ..., пред чии очи Исус Жристос беше изобразен, а сега еве меѓу вас се распна?	НЗ 458
22. Он ги изгонува бесовите преку Велзевула, кнезот на бесовите.	НЗ 161
23. На вториот ден Павле влезе со нас при Јакова;	НЗ 317
24. И десетте, кога чуја, негодуваа против двајцата браќа.	НЗ 53
25. Сама со две раце го капев како од мајка роден и го ставив в гроб...	ДБ 291
26. Ми се чини целото лице сосе очите ѝ беше искривено.	ДБ 301
27. Имаше некаква особена симпатија спрема тоа црно, весело и задорничаво момче.	БК 65
28. Зар не ги виде Кочо,... еден спротив друг...	БК 141
29. Цркните во очите йсе ширеа пред стравот да не остане сама сред најголемата надеж...	ДБ 291
30. ... ги нурка во очите на совеста овдека, среде миризбиве на колонски води!	ВМ 49

3. Значењето на предлозите пред сè е пространствено. Таа пространствена претстава е присутна кога ги набљудуваме предлозите изолирано, сами по себе. На пр. **во** побудува дека нешто се наоѓа во... Останатите значења на предлозите "испливуваат" на површина дури кога тие к'е се најдат во состав со именка. На пр.:

- а) **без** означува да (се) нема нешто (пр. бр. 1: **без свирки... без песни**);
- б) **в/во** означува време (пр. бр. 2: **в миг**), усмереност (пр. бр. 3: **во своето луле**; пр. бр. 25: **в гроб**; пр. бр. 30: **во очите**);
- в) **за** означува **фак'ање се, држење се за нешто** (пр. бр. 5: **за Утопина**);
- г) **заради** има причинско значење (пр. бр. 6: **заради тоа**);
- д) **како** означува споредување (пр. бр. 8: **како благоразумен маж**);
- г') **место** означува заменување (пр. бр. 11: **место тебе**);
- е) **на** означува дативен-предмет (пр. бр. 12: **на Марко**), припадност (пр. бр. 10: **на неговата патека**; пр. бр. 17: **на Мојата душа**; пр. бр. 20: **на власта**; пр. бр. 22: **на бесовите**; пр. бр. 30: **на колонски води**), време (пр. бр. 23: **на вториот ден**);
- ж) **над** има преносно значење (пр. бр. 20: **над неа**);
- з) **од** означува припадност (пр. бр. 20: **од мажот**), вршител на дејството во пасивни конструкции (пр. бр. 25: **од мајка**);
- с) **по** означува редослед (пр. бр. 16: **по него**), слузување според нечија волја, желба (пр. бр. 17: **по волјата**);
- и) **поради** означува причина (пр. бр. 20: **поради ангелите**);
- ј) **преку** означува посредство (пр. бр. 22: **преку Велзевула**);
- к) **против** означува негативна насоченост (пр. бр. 24: **против двајцата браќа**);
- л) **со** има начинско значење (пр. бр.9: **со грб**) односно средство (пр. бр. 25: **со две раце**);
- љ) **сосе** значи заедно со (пр. бр. 26: **сосе очите**);
- м) **спрема** означува усмереност на чувство (пр. бр. 27: **спрема тоа црно,... момче**);

н) **сред** означува "сместеност" во одредена психичка состојба (пр. бр. 29: **сред** најголемата надеж).

4. Предлозите *искрај, накај, накрај, наместо, наспроти, наспред, откај, покрај, помеѓу, посред* се сложени бидејќи и настанале "со слевање на два предлога што се дополнувале во своето месно значење".² На пр:

31. ... дури кај Крапските Колиби починале и пак продолжиле **накај** границата... VM 39
32. Патниците, само неколку на број, тргнаа **накај** чекалната. BK 26
33. После, подалеку еден од друг, одеа **накај** дома. BV 221
34. Забрането е забрането, **викнаа** војниците **откај** караулата. BP 285
35. Господинот,..., **поминува** **покрај** жените. BI 151
36. **Покрај** него пролетува жолт, бучен бумбар. BK 177
37. Жолтиот игрив бумбар профучува **покрај** самиот нос на Л.М. BK 207
38. **Никој не** го имаше **видено** **Најдена Стојкојчин**, а сите го чувствуваа **покрај** себе. PA 225
39. **Покрај** него јас сум била **секогаш** во сенка. OH 256

4.1. Слевањето на двата, да ги наречеме *прости*, предлога пр. на + *кај* = *накај*, во еден сложен е потполно при што се добива едно предлошко значење. Јасно е оттука дека секој од тн. *прости* предлози, во името на сложениот, ја губи својата посебност.

5. *Удвојувањето* на предлозите пак е синтаксичка појава сосем спротивна на слевањето на предлозите кое е, секако, морфолошка појава. Затоа тие две појави никако не треба да се мешаат. Едно се *удвоени* предлози, друго се *сложени* предлози. *Удвоените* предлози, за разлика од сложените "ја чуваат својата посебност, не слевајќи се наполно во едно прилошко значење."³ На пр:

40. **Одзад** задното прозорче на "бјуикот" **мавнаа** две раце. VM 43
41. **Од зад** железните решетки на шинтерската кола **затрепере** писокот на самата болка. CJ 53
42. **Чичо**, пушти го, **кучето** е мое – **моли** детето **одзад** него. CJ 54
43. ... **од зад** него допираа **викови** и **тапи удари** на дрва по нешто меко. CD 146
44. **Сè уште** не се **палат** **светилките** на улицата, **ниту тие** **одзад** прозорците. VI 153
45. ... **од зад** аголот на зградата се **појавува** **весела девојка**. BK 178
46. **Изглегувајќи** **од зад** зградата, таа **кратко погледнува** **кон** прозорецот на Л.М. BK 179
47. **Го извади од под** стариот **трупот** на **удавеното девојче**... MH 249
48. **Додека к'е** се **искачевме** до **лозјата**,..., – **ете** го **часот за** **на** **конференција**. JЧ 260

²П.д., стр. 533, т. 504.

³Исто.

5.1. Како ја зачувуваат својата посебност удвоените наспротив сложените предлози? Во примерот покрај вратата, на една страна се наоѓа предлошкиот збир: *по + крај*, а на друга страна именката *вратата*, односно: *покрај + вратата*. Меѓутоа, во примерот од зад зградата, на една страна се наоѓа предлогот *од*, а на друга страна "како една прилошка синтагма за место"⁴, како една целост, се наоѓа составот од предлогот *зад* и именката *зградата*, односно: *од + зад зградата*. Ваквиот распоред на удвоените предлози не се менува ниту во случаите кога истите се пишуваат заедно (види пр. бр. 40, 42, 44). Како резултат на ваквото значење што га имаат удвоените предлози, истите е невозможно да се земаат сами по себе, изделено од именката, што пак не е случај со сложените предлози. Така сложените предлог *покрај* земен сам за себе побудува претстава *де ка нешто се наоѓа близу...* Удвоениот предлог *од зад*, на пример, земен сам за себе звучи недовршено.

5.2. Удвоените предлози може да имаат *пространствено* (пр. бр. 40-47), *целно* (пр. бр. 48) и *временско* значење (мои примери: 1. Не знаев за него до пред некој ден; 2. Од пред неколку денови имам поинаква претстава за него.)

5.3. Шематски прикажано разликите меѓу удвоените и сложените предлози ја даваат следнава слика:

удвоени предлози

1. Синтаксичка појава
2. Се пишуваат заедно или одделно
3. Ја чуваат својата посебност
4. Имаат две прилошки значења
5. Не се земаат изделено од именката

сложени предлози

1. Морфолошка појава
2. Само заедно
3. Ја губат
4. Едно прилошко значење
5. Може да се земат изделено

5.4. Прашање што се наметнува кога станува збор за удвоените предлози е она: "Дали е вообичаено удвојувањето на предлозите во современиот македонски јазик?" Како синтаксичка појава тоа "е признато како нормална, правилна, својствена за литературниот јазик..., акцептирана од страна на нормата"⁵, зашто и во единствената опширна граматика на македонскиот литературниот јазик, која "иако е дескриптивна, академска граматика, во голема мера има нормативен карактер"⁶ се вели дека "во нашиот јазик е сосем обична појавата да се најдат пред именката два предлога..."⁷ К'е се сложам со тврдењето дека оваа синтаксичка појава е призната во македонскиот литературен јазик како *правилна*, но не и со она дека таа е *сосем обична* појава. На ваквиот заклучок ме наведуваат, можеби не бројните, книжевни примери, та не е

⁴Исто.

⁵Казимиера Марија Солејска, "Удвојување на предлозите во македонскиот јазик од гледна точка на нормата на литературниот јазик : (во споредба со другите балкански јазици)", *Зборник на трудовите од У научна дискусија, Охрид 28-31. VIII. 1978*, Скопје 1979, стр.53.

⁶Исто.

⁷Блаже Коњески, *п.д.*, стр. 533, т. 504.

тешко да се согледа една поинаква состојба кога зборуваме за примената на оваа синтаксичка појава: од 25 современи македонски прозни автори, удвоени предлози пронајдов кај 7-мина: Славко Јаневски, Владо Малески, Симон Дракул, Благоја Иванов, Владимир Костов, Миле Неделкоски, Живко Чинго. Особено често ги користи Миле Неделкоски. Кај Блаже Конески не ја сретнав оваа појава. Значи ли тоа дека оваа "сосема обична појава" е всушност "сосема необична".⁸ Или дека е обична, но дека се одбегнува. Мој личен став е дека оваа синтаксичка појава треба да се употребува секогаш кога за тоа постои можност (подобро е да се рече: *Ке отидам до кај Вера одошто Ке отидам до Вера*) зашто во тој случај изразот станува *попрецизен*, а ако сакате, и поубаво звучи. А прецизниот израз, се разбира, е карактеристика на една доизреченост и книжевна култура. Уште повеќе кога се знае дека удвојувањето на предлозите е појава која постои и во другите балкански јазици (српскиот, романскиот, ароманските дијалекти и турскиот јазик)⁹, но во македонскиот јазик таа е "најизразита".¹⁰

На крајот да одговорам на прашњето поставено во насловот на статијата: удвојувањето на предлозите како синтаксичка појава е присутно во современиот македонски јазик, но не толку често за да го сметаме за **вообичаено**, а сепак не толку **ретко** за да го сметаме за реткост, исклучителност во овој балкански јазик.

⁸Казимнера Марна Солеска, л.с., стр. 55.

⁹Л.с., стр. 55-58.

¹⁰Годор Димитровски, *Значење и употреба на предлозите во македонскиот јазик*, Скопје 1956, стр. 59.

Употребени кратенки и книжевни извори

- БВ Бранко В а р о ш л и ј а, "Тој силен топол ветер" во: *МР*, стр. 215-225.
 БИ Благоја И в а н о в, "Црвено рондо" во: *МР*, стр. 151-163.
 БК Блаже К о н е с к и, *Лозје*, Скопје 1981.
 БожП Божин П а в л о в с к и, "Паничар меѓу две држави" во: *МР*, стр. 277-291.
 БП Бранко П е н д о в с к и, "Игра" во: *МР*, стр.91-101.
 ВК Владимир К о с т о в, "Игра" во: *МР*, стр.177-209.
 ВМ Владо М а л е с к и, "Диптихон", во: *МР*, стр. 35-53.
 ДБ Димитар Б а ш е в с к и, "Дјевојката од Малеш", во: *МР*, стр. 291-303.
 ЖЧ Живко Ч и н г о, "Орден", во: *МР*, стр. 259-267.
 МН Миле Н е д е л к о с к и, "Мртовец без стопан", во: *МР*, стр. 245-251.
 МР Македонски раскази: (антологија), Скопје 1979.
 МФ Методија Ф о т е в, "Свидетел", во: *МР*, стр. 163-177.
 НЗ *Новиот завет*, Скопје 1967.
 ОН Оливера Н и к о л о в а, "Саботна вечер" во: *МР*, стр. 251-259.
 ПА Петре М. А н д р е с к и, "Вампир", во: *МР*, стр. 225-231.
 СД Симон Д р а к у л, "Големиот коњ" во: *МР*, стр. 141-151.
 Сј Славко Ј а н е в с к и, "Еден ден попладне" во: *МР*, стр. 53-59.
 ЦМ Цветко М а р т и н о в с к и, "Квечерина", во: *МР*, стр. 115-129.

Avgustina Hajdić: SINTAKTIČKA UOBIČAJENOST ILI SINTAKTIČKA RIJETKOST U
SUVREMENOM MAKEDONSKOM JEZIKU: UDVAJANJE PRIJEDLOGA

S a ž e t a k

U članku se, kroz odabrane primjere iz pripovjedaka stanovita broja suvremenih makedonskih pisaca (B. Varošlija, B. Ivanov, B. Pavlovski, M. Nedelkoski, Ž. Čingo i dr.) kao i iz makedonskog prijevoda *Novoga zavjeta*, čini pokušaj, nakon što se razmotre *prosti*, *složeni* te *udvojeni* prijedlozi, da se odgovori na pitanje postavljeno u njegovu naslovu: je li uobičajeno ili, naprotiv, rijetko, u suvremenom makedonskom jeziku da se upotrebljavaju *udvojeni* prijedlozi? Posebna je pozornost posvećena razlici između *složenih* i *udvojenih* prijedloga koji se često puta smatraju jednom te istom pojavom što nije ni u kom slučaju točno.

Kao zaključak iznosi se tvrdnja da se ova sintaktička pojava (koja jest prisutna u suvremenom makedonskom jeziku, ali ne toliko često da bi se smatrala uobičajenom, a ipak ne toliko rijetko da bi se smatrala rijetkom, iznimnom) treba upotrebljavati uvijek kada za to postoji mogućnost, jer u tom slučaju izraz postaje precizan, dorečen, makedonski zvučan.

Avgustina Hajdić: DOUBLE PREPOSITIONS: A COMMON OR A RARE FEATURE OF
CONTEMPORARY MACEDONIAN LANGUAGE

S u m m a r y

After considering *simple*, *complex* and *double* prepositions on a choice of examples from short-stories by a number of contemporary Macedonian writers (B. Varošlija, B. Ivanov, B. Pavlovski, M. Nedelkoski, Ž. Čingo and others) and from the Macedonian translation of the *New Testament*, the article undertakes to provide an answer to the query raised by its title: is it common or, on the contrary, is it rare in the contemporary Macedonian language to use *double* prepositions? Special care is taken to distinguish between *complex* and *double* prepositions which are oftentimes thought of as identical, although this is in no way the case.

The author concludes that this syntactic phenomenon (present in contemporary Macedonian but not so frequently to be thought common and not so rarely to be deemed rare, extraordinary) should be always used whenever the possibility exists to do so, because the statements in which it appears become precise, comprehensive and sonorous in the spirit of the Macedonian language.